

Samen op Weg-kerken

KERK en KRIJGSMACHT

Verslag van de discussie over de Multiculturele Krijgsmacht d.d. 29 maart 2004

Tijdens de vergadering van de Beleidsgroep Kerk en Krijgsmacht op maandag 29 maart 2004 is het onderwerp Multiculturele Krijgsmacht voor de derde maal aan de orde gesteld. Navolgend een kort verslag over dit onderwerp dat in deze vorm tevens aangeboden zal worden aan het CIO-M.

Toegevoegd aan het verslag is een door één van de leden opgestelde matrix en de tekst van een artikel in Trouw d.d. 2 maart 2004.

De Multiculturele Krijgsmacht

Bespreking a.d.h.v. artikel "De multiculturele krijgsmacht" in Civiel/Militair, najaar 2003 en Kernvraag 2003/2 nr 130 "Diversiteit in de Krijgsmacht", Paper van Ds F. Jansen: "De Pit van PGV", Brochure Raad van Kerken in Nederland: Samen Vieren en een aantal Amerikaanse publicaties (A handbook for Chaplains; Joint Pub 1-05; AFI 52-1010 + suppl 1 AFSC.).

Bovenstaande artikelen zijn uitgebreid besproken. Het navolgende is een korte samenvatting van deze bespreking. De diverse uitspraken zijn onder vier kopjes weergegeven: observaties - vragen - statements - aanbeveling.

Observaties:

- Artikelen op zich bieden in hun tekst niet direct specifieke punten voor behandeling door K&K uitgezonderd datgene wat gezegd wordt over de liturgie van de eredienst.
- Gesignaleerd wordt een trend in deze artikelen: Toename van het aantal allochtonen in onze krijgsmacht, mogelijk tot percentages rond 30%. Het percentage al dan niet belijdende moslims (veel zijn niet praktiserend) zal daarmee ook sterk toenemen.
- De PGV zegt er voor allen te zijn. Tot op heden kwamen militairen voort uit een traditioneel christelijke omgeving, dit verandert. Het protestantisme is zelf een minderheid geworden. Ook als minderheid willen we ons geluid laten horen.
- Vroeger werd een driedeling gemaakt: protestants, katholiek en "niks". De laatste categorie werd bij gvl-essen eerst bij de protestanten gevoegd; later bij de humanisten. Inmiddels praten we over een vierdeling: protestants, katholiek, moslim en "niks".
- GV'ers staan bekend als mannen en vrouwen van het Boek. Zij worden ook als zodanig gezien door moslims.
- Naast de toenemende multiculturele omgeving kan ook worden gesproken over een sterker seculier wordende omgeving.
- Belangrijkste vraag uit deze ontwikkelingen: Hoe gaat de GV hiermee om.
- De praktijk van het werk van een krijgsmachtspredikant:
 - Exegese vragen worden nauwelijks gesteld. Diensten te velde: worden beperkt bezocht. Van belang is uit de dagelijkse gang van zaken elementen halen die aanleiding kunnen geven tot zingevingsvragen. (praktische theologie).
 - Men ziet geen verschil tussen dominee en aalmoezenier
 - Pastoraat is belangrijk. Men vindt het fijn dat ze er zijn en dat ze helpen met onze problemen. Er is een grote behoefte aan geestelijke begeleiding.
- Bij uitzendingen zijn verschillende situaties mogelijk:
 - de krijgsmachtspredikant is alleen
 - er zijn geestelijke verzorgers van een andere denominatie bij (waaronder in de toekomst imams).
 - er zijn geestelijke verzorgers uit andere landen aanwezig
 - er kan teruggevallen worden op lokale geestelijken

De vraag gaat met name over de situatie waarin een krijgsmachtspredikant niet door kan verwijzen / waarin er geen geestelijke verzorger aanwezig is van de man waarom het gaat en er niet gewacht kan worden op zo'n geestelijk verzorger. Denk aan een begrafenis op zee van een islamiet of aan ziekenzalving door een

dominee. US chaplains kennen voor deze situaties een handboek (pastorale handreiking) waarin aangegeven staat wat zij dan voor anderen kunnen, zelfs moeten doen.

- Gesproken wordt over (samen, multireligieus) vieren. Hieraan kunnen verschillende betekenissen worden gegeven. Gehanteerd wordt de definitie uit de brochure van de Raad van Kerken: Gezamenlijke bijeenkomsten van mensen met verschillende overtuigingen waarin geloofsbeleving en rituelen uit diverse tradities hun plaats krijgen. Hierbij dient onderscheid te worden gemaakt tussen verschillende soorten gezamenlijke bijeenkomsten (met en zonder gezamenlijke viering): men kan samenkomen met andersgelovigen van verschillende godsdiensten of samenkomen met andersgelovigen van één traditie. Daarnaast kan men een onderscheid maken tussen een viering waarbij men aanwezig is als gast en luistert naar elkaars gebeden en lezingen en een viering waarbij men daadwerkelijk samen bidt, leest en viert.

Waar gaat het niet over.

- Niet over de vraag over huidige problemen die minderheden hebben.
- Niet over omgaan met minderheden. (Daar hebben we al enige ervaring mee: zie Kernvraag.)

Vragen:

- Hoe willen we zijn en aanwezig zijn in een krijgsmacht die multicultureler wordt. Zijn we er voor iedereen; zijn we er in alle opzichten voor iedereen. In welke opzichten niet. Op welke gebieden hebben we alle speelruimte, op welke gebieden slechts beperkte speelruimte. Voorbeeld van het laatste: sacramenten.
- In hoeverre ben ik herkenbaar als gelovig christen
- Hoe gaan we om met geloofsvragen
- Wat / wie zijn we al.
- De nieuwe multiculturelere en seculierdere krijgsmacht: Kans of bedreiging? Hoe daarmee om te gaan.
- Kunnen we / hoe kunnen we samen vieren. (Imam: soera over de kerst). Wat hebben we gemeenschappelijk. Willen we daarbij een leidende of een ondersteunende rol spelen.
- Wat doen we in zeer speciale gevallen. Bidden we voor zijn gemoedsrust samen met een stervende islamiet tot Allah? Willen we dat? Kunnen we het ons permitteren het niet te doen? Hoe verhoudt zich één en ander tot het gebod van de christelijke naastenliefde.

Statements:

- De Boodschap blijft hetzelfde.
- De kerk is een geloofsgemeenschap
- Verkondig het evangelie desnoods met woorden. Belijden is doen.
- Als anders gelovigen een beroep doen op een PGV'er, dan accepteren ze daarmee de eigen positie van de PGV'er.
- Pastoraat voor ander gelovigen kan, samen vieren kan onder bepaalde voorwaarden, de boodschap, sacramenten en belijden zijn onaantastbaar.
- Kennis hebben van andere religies is een must.
- Men dien open en integer met elkaar om te gaan met respect voor de eigen religie en die van de ander. De voorganger dient respect te hebben voor diegenen met wie hij te maken krijgt, de anderen dienen respect te hebben voor de tradities waarin de voorganger staat. Bij de omgang met andere religies kan de voorganger gebruik maken te worden van de eventuele aangrijpingspunten die er bestaan (Bijvoorbeeld kan vanuit de christelijke traditie iets gezegd worden over het Suikerfeest).
- Geloven en ontkerkelijking zijn twee verschillende zaken.
- Een GV'er is geen dominee. Krijgsmachtspredikanten zijn allereerst dominees en pas in tweede instantie gv'er.

Ideeën:

- In het kerkelijk traject dient aandacht te worden besteed aan ander christelijke tradities (oosters orthodox) en niet-christelijke tradities (hindoeïsme, islam) (niet alleen kennis hebben van, maar ook omgaan met andere religies).
- Overleggen met Moslims en Hindoes (zoals al bestaat tussen Joden en Christenen) verdient invulling.
- Bezien moet worden hoe bijgedragen kan worden aan verzoening (denk bijvoorbeeld aan kerstboodschap imam Hazelhoef).
- Er zou een beleidsdag over dit onderwerp gehouden kunnen worden.
- Nagedacht moet worden aan een pastorale handreiking "laatste hulp bij ongelukken" zoals de Amerikaanse chaplains dat kennen.
- "Samen Vieren" zou een goed thema kunnen zijn voor een beleidsdag. Het onderwerp op zich wordt steeds belangrijker.

Utrecht, 29 maart 2004,

Ds J. 't Hart, voorzitter

Dhr F. Jansen, secretaris

De matrix van onderwerpen waarin de dominee te velde (op uitzending) moet zijn toegerust.

Hoe willen wij zijn en hoe willen wij aanwezig zijn in een krijgsmacht die multicultureler wordt en waar is al in voorzien.

		1	2	3
		PASTORAAT	VIERING	SACRAMENT
A	Als enige opererend	De dominee kan er voor iedereen zijn en is er ook voor iedereen	De viering geschiedt onder verantwoordelijkheid van de dominee die borg staat voor de inhoud van de boodschap. Participanten hebben de vrijheid te kiezen voor deelname	De sacramenten zijn alleen "geschikt" voor geloofsgenoten. De dominee is niet toegerust voor toedienen van sacramenten van andere geloven
B	Opererend met meerdere nationale GV'ers	De dominee kan er voor iedereen zijn en is er ook voor iedereen maar kan ook doorverwijzen naar collegae	De viering geschiedt onder gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. De inbreng van de dominee staat borg voor het overbrengen van de inhoud van de protestantse boodschap. In onderling overleg zal geen deel van de viering strijdig zijn met zijn boodschap. Participanten hebben de vrijheid te kiezen voor deelname	De sacramenten zijn alleen "geschikt" voor geloofsgenoten. De dominee is niet toegerust voor toedienen van sacramenten van andere geloven maar kan wel doorverwijzen naar collegae
C	Opererend met meerdere internationale GV'ers	De dominee kan er voor iedereen zijn en is er ook voor iedereen maar kan ook doorverwijzen naar collegae tenzij taal een barrière kan vormen. Hierin zal de dominee in overleg proberen een modus in te vinden mede afhankelijk van de wensen van de pastoraatvrager	De viering geschiedt onder gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. De inbreng van de dominee staat borg voor het overbrengen van de inhoud van de protestantse boodschap. In onderling overleg zal geen deel van de viering strijdig zijn met zijn boodschap. Participanten hebben de vrijheid te kiezen voor deelname	De sacramenten zijn alleen "geschikt" voor geloofsgenoten. De dominee is niet toegerust voor toedienen van sacramenten van andere geloven maar kan wel doorverwijzen naar collegae

NB 1. De inhoud van de matrix is van eigen hand en hoeft niet noodzakelijk de werkelijkheid te vertegenwoordigen. Naar mijn mening kan de matrix helpen het probleem te analyseren en alleen aandacht te geven aan die gebieden die die aandacht behoeven.

NB 2. Ook kan soms gebruik worden gemaakt van lokale geestelijken. Hiervoor geldt hetzelfde als onder C.

Artikel in Trouw d.d. 2 maart 2004

Dagje mee / Doodgaan is niet leuk maar het is ook niet erg. Koert van der Velde

Wat gebeurt er vandaag de dag in levensbeschouwelijk Nederland? Trouw loopt een dagje mee. Vandaag, tweede aflevering: met humanistisch geestelijk verzorger Rico Kremer van het Bosch en Duin verpleeghuis in Den Haag.

'Een keer per jaar daalt ms-patiënte Hedy Branson (57) in haar volledig geautomatiseerde rolstoel af naar de catacomben van verpleeghuis Bosch en Duin om een briefje bij geestelijke verzorger Rico Kremer (40) onder de deur door te schuiven: 'Help! Hedy.'

„Rico is een van de weinigen die kunnen luisteren", verklaart ze op haar kamer in de Golfslag, de afdeling voor aids-patiënten, en vijftigminners. „Hij kan luisteren naar de inhoud van gevoelens, en die dan meevoelen." Daar klaart de manisch-depressieve Branson van op. Dat is niet alleen de verdienste van Kremer, beseft ze wel. „Het helpt omdat ik hem mag." Waarom ze dan niet vaker contact zoekt? Er lopen wel meer invoelende mensen rond, en „jij eet toch ook liever niet iedere dag dezelfde groente?"

Kremer zit meestal niet in zijn kamer, maakt hier en daar een praatje of doet een gespreksgroep, bijvoorbeeld met acht dementerende vrouwen op de psychogeriatrische afdeling de Den. „Het thema, lieve mensen, is 'zorg en aandacht'", begint hij. De gelukkige vader heeft beschuit met muisjes bij zich. „Is ook dat niet een teken van zorg?" Een vrouw begint te kotsen. „Niet erg, kan gebeuren", zegt Kremer. Ze wordt afgevoerd.

Kremer springt associërend van de hak op de tak, in de hoop de vrouwen mee te krijgen: wie kent het kopje koffie als troost, de troost waarnaar je verlangt omdat je je huis mist, het elkaar een beetje aandacht geven? En zo verder naar de vraag over het elkaar plagen, of pesten. „Zouden veel oude mensen hier geplaagd worden?" Het uurtje loopt tegen zijn eind wanneer de groep is aanbeland bij 'meisjes plagen zontjes vragen' en 'we zijn allemaal maar mensen'. Kremer eindigt met: „Weten jullie hier aan tafel wie van jullie veel verdriet heeft gehad?" Gemompel. Een vrouw antwoordt: „Je kunt er vaak niet veel aan doen." Kremer: „Een traan over de wang, hebben jullie dat ook wel eens?"

„Het is hard werken om zo'n groepsgebrek iets levensbeschouwelijks te geven", zegt Kremer, terwijl hij naar de dinsdagse Team time out in de Zeester beent, de palliatieve afdeling, voor stervenden. In dit verpleeghuis met 217 bedden sterven 150 mensen per jaar. De acht verzorgenden zeggen een voor een of ze iets op het hart hebben. Twee zijn op vakantie geweest, en hebben een week 'totaal niet aan het werk gedacht'.

„Hier gaan mensen dood", zegt iemand. „Dat is erg moeilijk, vooral de eerste keer. Herinneringen aan naaste familieleden die gestorven zijn leven op. Ik ben bang." „Lieve mensen", zegt Kremer: „Wij gaan goed op haar letten. Ik hoop dat je over twee weken zegt: 'Het is niet leuk, maar het is ook niet erg'."

„Twee op een dag, dat blijft zwaar", zegt een veteraan. „Het is emotioneel, vooral door de aanwezigheid van de familie, die je moet begeleiden." Sakina, de nieuwe stagiaire, heeft nog geen overlijden meegemaakt. Ze moet nog leren afleggen, wordt geconstateerd, maar deze week is er nog niemand overleden. „Ik ga ervoor", zegt ze enthousiast. Een verzorger begint over het 'laatste avondmaal' dat hij bereidt voor stervenden die er nog van kunnen genieten. Zijn oom is imam en wil er in de moskee wel een collecte voor houden, als hij maar een kwitantie krijgt.

Kremer is humanist, maar vindt het leuk om te stoeien met de Bijbel, zegt hij. „En met de Edda, omdat ook daar onze wortels liggen." Met Pasen heeft hij de verschillende afdeling van dit neutrale verpleeghuis gevraagd allemaal een kruiswegstatie te ontwerpen op grote borden die rond de Duinpan, de overdekte tuin in het hart van het gebouw, kwamen te hangen. Ook houdt hij 'thema- en belevingsvieringen', met voor de liefhebbers kerkelijke liederen. Wat is nog het verschil tussen een dominee of pastor en een humanist? „Bidden gaat me te ver. Dat zou ik pastoraal theater vinden", zegt hij, en dat zou de gereformeerde bonders, die ook in het verpleeghuis wonen, voor het hoofd te stoten.

Voor de twintig uitvaarten die hij doet per jaar maakt hij een uitzondering. Terwijl de kist zakt zegt hij: „En we geven hem of haar het gebed mee, dat Jezus zijn leerlingen geleerd heeft", of: „dat hier zo vaak geklonken heeft". En dan leest hij het onzevader voor - leest, want hij is bang zich te vergissen - „Ik ben eens 'onze

schuldenaren' vergeten". De ogen wil hij erbij geopend houden, benadrukt hij, anders lijkt het wat al te vroom te worden.

Kremer vindt het moeilijk er al te openhartig over te praten. „Straks krijg ik weer van die e-mails: 'dat ik als humanist eigenlijk dominee zou willen zijn'. Bij het Humanistisch Verbond kunnen ze er niet zo goed tegen." Kremer denkt dat de helft van de humanisten een socialistische opvoeding heeft gehad, en dus weinig op heeft met religiositeit. „De tijd is er nog niet rijp voor. Er heerst daar nog veel antipathie tegen de kerk en religie. Maar terwijl de humanisten benadrukken dat het belangrijk is aan de eigen humanistische identiteit vast te houden, verlangen instellingen waar geestelijk verzorgers werken juist een zo breed mogelijk repertoire. De samenleving verandert sneller dan het Humanistisch Verbond", concludeert Kremer. Het verpleeghuis heeft inmiddels de protestantse en katholieke geestelijke verzorging afgebouwd. Kremer doet het nu allemaal.

Kremer heeft zich na zijn studie theologie bij de Universiteit voor Humanistiek aangemeld voor de opleiding geestelijk verzorger. Zijn ongelof was te groot voor het predikantschap, dus werd hij humanist, met een groot hart voor religie. „Zoals dat eigenlijk ook hoort", vindt hij. Want als iemand in nood zit, is het zijn taak hem weer wat vanuit diens eigen levensbeschouwing vooruit te helpen, of die nu religieus is of niet. „Ik sprak pas een man bij wie de grond onder de voeten was weggeslagen nadat hij had gehoord dat hij ernstig ziek was. In het diepst van zijn nood ging hij twijfelen aan zijn geloof. Uitermate triest. Ik heb hem voorgehouden: 'U hebt toch altijd geloofd 'God verlaat mij niet'? Waarom zou hij dat nu dan wel doen? 'Tja', zei de man, 'het voelt nu zo, maar misschien doet hij dat inderdaad wel niet.'"

Een gesprek duurt vaak maar een kwartier. „Als iemand zegt: 'Rico, ik verveel me zo, laat me eens tegen jou aan kletsen', dan ben ik snel weg." Soms duurt een gesprek wel vier uur. Bij H. van den Burg (94) komt Kremer graag. Ze is de bibliotheek van haar overleden man aan het opruimen, en regelmatig trakteert ze hem op een theologisch boek. „Voor mij hoeft hij niet te bidden", zegt ze. Ze is van de spirituele Unity Church en vereert Sai Baba, maar zo breed hoeft niet iedereen van haar te zijn, ook een geestelijk verzorger niet. „Want alles wat iemand ernstig doet is gebed. Wie vooral creatief bezig is, krijgt zijn inspiratie aangeboden van hogerhand, ook een humanist." Kremer knikt.